

Parlem de «microhistòria» amb Joaquim Aloy

Al 508, entrevistem l'impulsor de memoria.cat, i d'altres projectes que recuperen les històries dels silenciats

Des de l'entrada del Casino de Manresa, Joaquim Aloy seu al costat de l'escultura de Joaquim Amat-Piniella, intel·lectual manresà molt valorat a la ciutat | Ana Sánchez

Aquest maig, **Simona ?krabec** ha entrevistat a **Joaquim Aloy**. Des del cor de Catalunya, han parlat de memòria col·lectiva, de la història de Manresa i de les iniciatives que ha liderat, entre les quals hi ha la reivindicació de la figura de Joaquim Amat-Piniella. A continuació trobareu la seva conversa sencera.

«Joaquim Aloy. El cascall de l'oblit no neix espontàniament»

«Papaver somniferum» es coneix també com la rosella que fa dormir. És la planta de la qual s'obté l'opi. Cal practicar una incisió a les capsules immadures per fer regalimar el làtex. Paul Celan, traduït al català per Arnau Pons, va convertir aquesta planta en una poderosa metàfora de com funciona l'oblit col·lectiu, talment com una droga. A més, el cascall no és una planta silvestre, cal cultivar-la i per extreure'n la substància somnífera es necessita la mà d'obra intensiva. L'oblit no és una cosa espontània, sinó una manera de pensar induïda. La conversa amb Joaquim Aloy, qui ha dedicat la vida a cultivar la memòria local de Manresa, ho deixa ben clar. La memòria és una decisió que demana feina i determinació si no volem sucumbir davant les estratègies que ens farien adormir.

Al final del llibre *Els catalans als camps nazis* (1977), Montserrat Roig (1946 - 1991), apunta una idea amb la qual m'agradaria començar aquesta conversa. Per reproduir aquell moment d'alliberament dels camps, cita un testimoni que li va dir: «Tots s'anaven a casa menys nosaltres». Aquesta idea, encara la recalca amb una altra declaració sobre l'arribada dels presoners a l'aeroport de París, un cop alliberats: «Hi havia moltes banderes, les banderes de tots els països del món, però la catalana no hi era i això em va fer plorar». Quan hi ha el moment de la victòria, els catalans no tenen on tornar. Quin moment tan difícil, oi?

Va ser un autèntic drama per a totes aquestes persones, per a les famílies, per al país, perquè tots creien que les potències aliades no permetrien una dictadura a Espanya i que el règim cauria molt aviat. Aquestes persones anaven veient dia rere dia, any rere any, que això no era així. Per Nadal, totes les felicitacions d'aquestes famílies deien: «L'any que ve ens veurem a casa!» I l'any següent es tornaven a felicitar amb les mateixes paraules. Fins que van poder constatar amargament que el canvi no es produiria mai. Per a molta gent, sobretot per als que no podien tornar, la frustració va ser absoluta. Als camps de concentració van patir una barbaritat, van veure la mort dia a dia, com els mataven els amics davant seu. Després de l'alliberament estaven convençuts que no tardarien gaire a tornar a casa i que, com en molts altres llocs, serien rebuts com a testimonis vivents de lluita i de resistència. A més molts d'ells s'havien sentit culpables d'haver sobreviscut, perquè havien vist de prop la mort de molts companys i amics. Sabien que tant podrien haver mort els uns com els altres. Tot això va fer que la situació en aquell moment fos duríssima.

Si no m'equivoco, Joaquim Amat-Piniella va escriure la novel·la *K. L. Reich* de seguida, només tornar?

Efectivament, Amat-Piniella (1913-1974) escriu el llibre en els anys 1945-46, quan els records estan encara molt vius. Pere Vives (1910-1941), el seu amic personal, ha-via estat assassinat a Mauthausen amb una injecció de benzina al cor. No ho fa com un dietari per recollir els fets dia a dia, sinó amb la voluntat d'escriure una obra literària. Amb aquesta novel·la es vol acostar a la veritat íntima i com els diferents personatges van experimentar aquest patiment. Amat-Piniella formava part de tants altres escriptors i intel·lectuals que cultivaven un ideari. Montserrat Roig ha parlat de la «generació romàntica». Quan s'instaura la República té disset anys, i és fàcil imaginar-se com viu l'entusiasme d'aquell moment, un jove que ja havia escrit en contra de la dictadura de Primo de Rivera. Assessora i fa de secretari de l'alcalde republicà de Manresa. Dinamitza culturalment la ciutat, és la persona que presenta el jazz a Manresa, per exemple, i va escrivint contínuament sobre el cinema, sobre el teatre. Aquest home podria haver arribat molt lluny si no hi hagués hagut aquesta interrupció que va estroncar les esperances de tants joves. La Guerra Civil no es pot explicar amb dos bàndols que van decidir enfrontar-se. Tot va començar amb un cop d'estat militar. I algú com Amat-Piniella tenia la capacitat de veure com tot s'enfonsava, com s'anava esfondrant cada cop més. Un cop retornat de Mauthausen, amb quin panorama es troba? La repressió és absoluta i és cruel. Els primers anys no pot tornar a Manresa, perquè era un home destacat d'Esquerra Republicana, molt significat políticament. Quan finalment torna a la ciutat natal, a cap de vint-i-un anys, ve a signar exemplars d'un llibre, però els falangistes el fan fora! A causa d'aquest episodi queda completament destrossat: la seva ciutat, que ell havia estimat tant, s'havia convertit en el reflex de la Catalunya del franquisme. Tanmateix, Amat-Piniella havia pogut tornar a Catalunya en un moment determinat, no li va passar com a tants altres, empresonats o fins i tot afusellats. Es pensaven que no els passaria res perquè no tenien cap delictes de sang i van acabar a la presó o bé sentenciats a mort. Quin canvi d'aquella Catalunya que Amat-Piniella havia ajudat a construir, d'aquella cultura que ell havia contribuït a impulsar i a desenvolupar.

A *K. L. Reich* es repeteix sovint un pensament compartit per molts altres testimonis del terror nazi. Hi ha un moment en què, per sobreviure, cal que el presoner estigui disposat a abandonar tota vida exterior, a renunciar a «tot allò que hom havia estat o volia ésser». És estremidor que només pugui sobreviure qui no hi pensa. És molt difícil transmetre aquest

desencís amb la humanitat. Algú que ha viscut tot això, quan torna a casa, com pot explicar-ho als altres?

D'entrada, quan tornen, aquesta gent no poden explicar res. Jacint Carrió (1916-2000), un altre deportat manresà, no es cansava a repetir que anaven passant els anys cinquanta, i els seixanta, i qualsevol que volia compartir aquesta experiència s'havia de plantejar qui el creuria. I, després, com s'explica aquella crueltat? «Cap paraula no és suficient per descriure'n l'horror viscut als camps», afirmava. A Carrió el preocupava especialment com transmetre el que va passar a les generacions més joves i que havíem d'estar sempre a l'aguait davant del perill de l'ascens de l'extrema dreta. Per això, des del 2013 s'organitza a Manresa el projecte Manresa-Mauthausen als instituts, un projecte molt sòlid i eficaç. Dins d'aquest marc, s'ha volgut recollir la iniciativa de les *Stolpersteine*, de «les pedres que fan ensopegar», si ho traduïm literalment. Es tracta de les llambordes de memòria, que van començar el 1996 com una proposta de l'artista alemany Gunter Demnig. Ho vam implantar a la ciutat el gener de 2017, a partir d'un treball de recerca de dues joves de l'Institut Pius Font i Quer, Alejandra Ibarra i Ariadna Moyano, amb l'assessorament del professor d'història Jordi Pons, membre de la nostra Associació. Així, s'ha senyalitzat la via pública per recordar les persones que van ser deportades de Manresa. Es tracta de trenta-cinc manresans. Addicionalment, cada any, el Dia Internacional de Commemoració en Memòria de les Víctimes de l'Holocaust, el 27 de gener, es netegen les llambordes i després es fa un petit homenatge al mateix carrer per part dels estudiants. Finalment, tot s'acaba amb un acte col·lectiu a la plaça davant de la placa que conté tots els noms. Aquesta iniciativa de col·locar les pedres de memòria davant de cada casa, amb el nom de cada deportat, fa visible com ens va afectar el nazisme a Catalunya. Caminar per un carrer del barri antic de Manresa i anar trobant una *Stolperstein* aquí, una altra dos carrers més enllà, fa aturar el pas i pensar per exemple, en Bernat Toran Martínez, del carrer del Joc de la Pilota 16, el tiet de Rosa Toran, que era del Bloc Obrer Camperol, després del POUM, una persona molt activa. Tenia un gran interès per la cultura i va acabar essent assassinat a Gusen. Les pedres de memòria col·locades a les voreres que trepitgem cada dia són una lliçó que ens fa adonar que la ideologia nazi no només va afectar els jueus, que no només va afectar a gent molt llunyana. Va afectar la gent d'aquí que, a més, podrien haver estat salvats d'aquest suplici. Si el general Franco hagués volgut, els hauria pogut salvar a tots.

Cal fer possible que els joves vegin aquesta connexió entre una llamborda de memòria i l'espai on els presoners van ser brutalment tractats, com per exemple a la pedrera de Mauthausen, a Àustria, a la vora de l'idíl·lic Danubi. La conclusió és que el nazisme va afectar tot el continent?

Sí. És molt important no oblidar mai que aquí, a l'estat espanyol, tot això no neix en una guerra civil de dos bàndols. El punt de partida és un cop d'estat militar que es carrega una república democràtica i que produeix aquesta guerra que, amb tot el suport d'Alemanya nazi i de la Itàlia feixista, el general Franco guanya. El franquisme encara té tant de poder avui que sembla que sigui del tot impune. A vegades fins i tot s'oblida que són els franquistes els que van bombardejar les nostres ciutats amb el resultat de més de 5.000 víctimes a Catalunya. Imaginem que Espanya fos una democràcia des del temps de la República. Els deportats haurien estat rebuts com a herois: han lluitat contra el feixisme, han tingut la sort de sobreviure, volen parlar dels seus companys morts i honorar-los, volen parlar sempre, recordar sempre. No vaig conèixer Amat-Piniella perquè va morir el 1974, però vaig tenir molta relació amb Jacint Carrió, que anava molt als instituts i es prenia aquesta tasca gairebé com un deure moral.

Parlem de la feina que impulsas a Manresa a favor de la memòria històrica, com ara el portal memoria.cat que aglutina moltes iniciatives. Em sembla que va començar com un projecte petit, que ha anat creixent i ramificant-se fins a esdevenir una xarxa molt important.

L'inici és efectivament molt modest, perquè era una pàgina web meva. Quan va ser possible fer servir el domini «.cat», vaig demanar al meu fill Arnau, que és dissenyador i programador, d'agafar el lema «memòria». En aquest espai vaig anar publicant els meus treballs personals i

aviat em vaig adonar que Internet és una eina molt útil. Hi vaig anar pujant coses ?com el web d'Amat-Piniella o el de Josep Maria Planes? fins que després es va constituir l'Associació Memòria i Història a Manresa, el 2006 amb un altre nom més llarg, i el 2007 ja amb el que coneixem avui. De seguida es va veure la necessitat de tenir un portal on tots podríem anar publicant els nostres treballs i vam unir els esforços sota aquest domini que jo ja tenia adquirit, el de «memoria.cat». El portal ara agrupa els treballs individuals que pugui fer cada membre de l'Associació i també treballs col·lectius. Tot plegat va anar creixent, la gent ens va començar a conèixer i sembla que aquesta iniciativa els va agradar. De manera que des de l'Associació també ens vam engrescar i vam començar a intensificar la recerca, que sempre hem mirat de donar a conèixer de seguida. Per altra banda, ens començaven a arribar les propostes externes. A partir d'aquestes iniciatives van sortir memòries molt interessants, i hem pogut recopilar fotografies, documents. He de subratllar que a tots els membres ens apassiona la recerca. Tot i que no soc un historiador professional, sempre m'he sentit molt còmode en l'àmbit de la recerca, de la investigació. És apassionant buscar una pista als arxius i llavors intentar «lligar caps». A vegades, hem trobat coses sorprenents, i sempre treballem també amb la idea que alguns d'aquests resultats poden interessar d'una manera decisiva a les famílies concretes. Per això, quan fem algun descobriment rellevant, els ho fem arribar de seguida. A mesura que ha anat creixent aquest portal, la quantitat d'informació recopilada creiem que resulta molt útil no només per una persona de Manresa. Si algú vol fer un treball sobre la Lleva del Biberó, per posar un exemple, el nostre portal és gairebé imprescindible perquè en aquest apartat hem recopilat catorze memòries de testimonis, catorze! I una quinzena d'entrevistes. No cal més que anar llegint tots aquests documents, fragments de cartes o escoltant aquells joves de disset, divuit anys que van veure morir tanta gent. Recordo la carta d'un jove que des del front pregunta a un amic si sap res de tres amics de la colla perquè no li responen les cartes i l'altre li diu que són morts o desapareguts. El més greu és que aquella carta és l'última que va escriure. Va ser el següent desaparegut del grup. Aquesta mirada tan personal ens aproxima a la realitat crua d'una guerra. Antoni Quintana Torres va impulsar l'Agrupació de Supervivents de la Lleva de Biberó, que va fer una tasca immensa. El seu fill ens va passar tots els materials de difusió de l'entitat i els tenim en aquest web, junt amb els noms de tots els socis.

La feina que feu de la història local de Manresa confirma una vegada més que la història no s'escriu només en majúscula, sinó que aquesta «microhistòria» ens és imprescindible perquè lliga els grans esdeveniments amb allò concret, amb el carrer on va passar, amb les persones que van patir un càstig o una repressió.

L'estudi de la història local ens resumeix tan bé el que va passar a Catalunya: l'entusiasme de la República, el poder dels sindicats, les vagues obreres. Per altra banda també podem conèixer els crims que van passar a la rereguarda. Després del cop d'estat, hi va haver molts assassinats desgraciadament, i també cal tenir en compte la persecució dels religiosos en clau ideològica. El que hem mostrat a Manresa, de fet, ha passat de manera semblant a tot Catalunya, com per exemple l'arribada dels refugiats. Manresa en va acollir uns tres-mil ?i hem pogut publicar-ne els noms de 2.300?, una ciutat relativament petita, que tenia trenta-sis mil habitants aleshores. També hem volgut documentar les lleves, els bombardeigs, la construcció de refugis, la feina ingent de la Junta de Defensa de la Població Civil de Manresa, que va ser una feina pionera. Es va constituir l'1 de desembre de 1936 quan aquí ningú no pensava en la possibilitat d'un bombardeig. De fet, a Manresa es va produir cap als finals de la guerra. Però de nou, la importància d'aquesta iniciativa popular de construir els refugis val per tota Catalunya. També hem de parlar en aquells anys del tema de la fam generalitzada. Estudiar a fons la història local permet conèixer la història del país i enriqueix la història nacional. Per això és tan important impulsar aquestes iniciatives. Hi ha persones que ho fan, d'una manera molt atenta i exhaustiva, però falten recursos, falta suport i també, segons com, la consciència que es tracta de «la nostra història». Nosaltres quan tenim el testimoni d'algú que ens parla dels familiars perduts per la guerra, o dels que van ser empresonats, donem molta importància des dels inicis als noms i els cognoms. Quanta gent va morir a Manresa com a conseqüència de la Guerra Civil i el franquisme? Si la resposta és una xifra ?més de 750 persones? ja és prou impactant, però al nostre portal hem volgut posar-hi la llista dels noms i cognoms de totes aquestes persones, amb l'edat que tenien. Perquè rere cada

nom hi ha una història de dolor, de patiment. I una família. Aquells joves de la Lleua de Biberó tenien tota la vida per endavant, ves a saber els projectes que haurien pogut realitzar, a nivell personal i familiar, però també professionalment. I el cop d'estat militar va arrasar totes aquestes il·lusions. No és el mateix dir que va haver-hi trenta afusellats manresans al Camp de la Bota que dir eren aquest, aquest i aquest, i aquests tres, eren germans! T'imagines, els pares? Així anem descobrint matisos i diferències. Aquí, a Manresa, per exemple es van enderrocar set esglésies, un fet que amb aquesta magnitud no va passar enlloc més.

Podríem fer un petit repàs d'aquestes tres grans èpoques, l'esclat de la República, la Guerra Civil i el franquisme i la transició a Manresa?

La República, desgraciadament va ser un temps molt breu perquè de seguida ja hi ha el bienni de dretes, hi ha els fets del 6 d'octubre, molta gent se'n va a la presó? entre ells també Joaquim Amat-Piniella? i quan tornen a sortir, pràcticament ja comença la guerra. Els regidors, elegits el gener de 1934, per continuar la ingent política cultural, educativa, d'assistència social, urbanística que havien dut a terme des del 1931 es troben ben aviat que la seva tasca principal és protegir els ciutadans de les bombes feixistes. Els bombardeigs van ser una novetat del tot inesperada. Els atacs tan directes a la població civil no s'havien vist abans aquí, les guerres passaven a les trinxeres, als fronts. La Guerra Civil a Espanya introdueix els bombardeigs indiscriminats. Per molt que vulguin atacar només objectius seleccionats, la tecnologia d'aleshores no donava per molta precisió. A Manresa, no van encertar ni un dels suposats objectius militars que tenien, però servien per crear el pànic entre la població civil. Tot el que es va viure durant la guerra i la primera postguerra, és el que explica la generació del silenci, la dels meus pares. El meu avi patern el van assassinar a la rereguarda republicana. La meua mare va estar a punt que l'atrapés un bombardeig. Tenien una granja on feien cafès amb llet, «matonets», flams i suïssos. Ella venia amb dos grans pots de llet des del començament del carrer. Van sonar les sirenes, van començar a passar els avions, i va sortir de la botiga la seva mare, la meua àvia, cridant: «Corre, corre, Montserrat...» I va córrer, sostenint fermament els pots de llet en lloc de deixar-los anar. Només d'entrar a dins, va esclatar una bomba molt a prop i la vidriera va quedar feta miques. I encara hi ha una altra història en la meua família, molt estremidora, la història del germà de la mare, del meu tiet Enric Bosch. Treballava a les Carrosseries Obradors de Manresa, no va anar al front perquè era voluntari i va treballar per l'exèrcit de la República. Quan entren els franquistes, el 24 de gener del 1939, tots emprenen el camí cap a la frontera. Però ell agafa una pulmonia, no pot continuar, i queda atrapat a prop de Ripoll, on hi ha un bombardeig que el deixa ferit. L'acaben atrapant els franquistes i se l'emporten a Lleida. Mor a l'hospital militar de Lleida el 14 de febrer, al cap de tres setmanes d'haver marxat de casa! Es portaven un any amb la meua mare, i no només eren germans, eren íntims. El 2008, Queralt Solé va publicar el llibre *El secret del Valle de los Caídos*, que va oferir la revista *Sàpiens* em va donar un ensurt de mort: al llistat de noms dels soldats enterrats hi figurava també el nom del meu tiet, Enric Bosch, de divuit anys. Com podia ser? La meua mare sempre m'havia dit que ella havia assistit a l'enterrament del germà al cementiri de Manresa. Ho vaig veure a la nit i no vaig poder preguntar-ho a la mare de seguida. L'endemà, recordo que era un dissabte, la vaig anar veure: «Mare, torna'm a explicar allò de l'enterrament de l'Enric!». No li vaig dir el motiu. Un copem va haver tornat a explicar la versió de sempre, li vaig comentar que el nom apareixia en aquell llibre dels soldats enterrats al Valle de los Caídos. Anava escrutant-li els ulls i la mirada, a veure com reaccionava. Es va posar a riure: «Que jo hi era present, eh!». Després vaig poder reconstruir què va passar. Des de Lleida van avisar el meu avi amb una trucada telefònica que havia mort el seu fill Enric. Es veu que tenia tota la documentació a sobre i per això van poder trucar a la família. De moment el van enterrar a la fossa comuna, però en un racó. El seu pare va anar al cementiri de Lleida i el va fer enterrar provisionalment en un nínxol. Això era al febrer i el desembre el van anar a buscar perquè ja havien comprat un lloc al cementiri de Manresa. Tot i així vaig comprovar el registre, i sí, el 23 de desembre de 1939 s'havia donat sepultura a les restes d'Enric Bosch, procedents de Lleida. Tot això s'explica perquè el meu avi devia pagar, la cosa no devia ser gaire legal, per això no van esborrar el nom de la llista dels soldats enterrats a la fossa. Si no, els haurien demanat explicacions. Si no l'arriben a avisar, al cap de dos o tres dies ja no haurien pogut saber on estava enterrat. A casa, devien haver pensat que valia més no dir-ne res, de tot això. Quan al cap

A

dels anys la resta de morts de la fossa de Lleida els porten al Valle de los Caídos, hi consta també el nom de l'Enric Bosch Tomàs. Tinc el certificat conforme està enterrat allà.

Quina història tan commovedora! I explica també per què és tan important fer aquestes investigacions. Darrere de cada nom pot haver-hi una història com aquesta.

A vegades passa, certament, que ajudem a recuperar aquesta memòria a les persones i ens ho agraeixen molt. Fa poc una manresana de vuitanta-vuit anys, la Rosario, ha pogut recuperar la història i les cendres del seu pare, comandant d'exercit republicà, Pedro Pérez, del cementiri de Pamiers, a França. És tan feliç que ens va dir «no he tingut mai tanta pau». Sap que no li queden molts anys de vida, però aquesta informació per a ella era crucial. És impossible no encomanar-se d'aquestes emocions viscudes. Aquesta també és la nostra tasca com a historiadors, crec, aquest compromís social. És el que en podríem dir la funció social de l'historiador, oi? Quan trobes una documentació que pot ser útil, són moments molt bonics. Recordo la descoberta d'una cartera de soldat amb unes cartes d'amor d'una parella i no sabíem si ell havia estat pres pels franquistes, si s'havia mort durant la guerra, si havia mort a la presó o bé si aquella parella simplement havien trencat. Però, és clar, ja no pots parar fins que trobes els fills. En aquest cas concret, vam trobar que es tractava de Jacint Soler i Roser Duocastella i vam poder fer als seus fills un bon regal. Eren unes cartes especials perquè ella que no sabia escriure gaire, però completava aquesta mancança amb veritables obres d'art perquè era una modista molt hàbil. Feia uns brodats a les cartes amb el fil i l'agulla preciosos, com un cor d'on surten flors de tots colors. Ho vaig poder tocar a l'arxiu de Salamanca. Vaig demanar-ne fotocòpies, que aleshores només es podien sol·licitar en blanc i negre. Era l'any 2004. Anys abans vaig anar a Madrid, a demanar la «causa general» de Manresa. Com que aquesta no s'havia demanat mai, vaig haver de pagar el revelat de tota la causa. Encara ho recordo, em va costar 25.000 pessetes! Em van dir que a partir d'aquí ja qualsevol que demanés aquella causa podria tenir-la pràcticament de franc perquè, amb la meua petició ja només n'havien de fer còpies. En canvi ara, tot això ja es troba a Internet. Tothom pot consultar la «causa general» de qualsevol lloc d'Espanya i això és meravellós. Internet, realment, ha estat una autèntica revolució també per a la recerca.

La generació del silenci són els que ho havien viscut, i a vegades aquest silenci també l'han heretat els fills perquè és difícil parlar-ne. Entre els fills i els nets, som els que hem anat fent aquesta tasca que es coneix amb el concepte de «postmemòria». I com que ja estem una mica més lluny de la ferida, som els que en podem parlar.

Nosaltres, a l'Associació, utilitzem molt els documents però també la memòria oral. Algunes de les primeres entrevistes, dels personatges que van viure la República, els vam gravar amb el casset, la càmera aleshores no era a l'abast dels amateurs. En aquest sentit, les noves tecnologies ens han ajudat molt i les hem fet servir. Tenim al web testimonis molt interessants i colpidors, per exemple la sèrie de quaranta-nou entrevistes dels presos franquistes. Hi ha un testimoni estremidor, el d'Antoni Molina Palau, que fins i tot hem separat i destacat, que ens dona una lliçó d'història. Són les explicacions que han de veure els joves, que han d'entrar als instituts perquè entenguin tots què va ser realment el franquisme. I també és important tenir aquesta cura que deia abans de documentar bé els noms i els cognoms: al nostre portal tenim els registres dels manresans que van estar als camps de concentració, a les presons, als batallons de treball, i són més de dues mil persones. És molt important que els seus noms hi constin.

Veig que durant tota la conversa vas recalcant que, gràcies a Internet, hi ha informacions que poden ser accessibles a tothom sense necessitat de cap autorització i que allò que existeix, pot fer-se visible.

Sí, tot i que em preocupen molt les restriccions que comporten certes normatives de protecció de dades, que el que fan és «desprotegir» les víctimes. La memòria històrica hauria d'estar blindada davant d'aquests perills. El 2004, de seguida que vam trobar un llistat de soldats enterrats al cementiri de Manresa, vam fer un Excel i el vam publicar. Aleshores encara es podia tenir accés

a les «Páginas blancas» a Internet i gràcies a això vam poder trobar molts familiars, alguns dels quals no en sabien res des de l'any 1938. Era la millor notícia que els podies donar. Alguns es pensaven que els seus havien mort a França, o potser s'havien exiliat a Amèrica, no es podien imaginar que estaven enterrats al cementiri de Manresa. Enguany també hem publicat un treball d'Àngels Rius sobre els 913 soldats que estaven a l'hospital militar de Montserrat. On ho publicaves això abans d'Internet? En un llibre? En una revista? I quina difusió hauria tingut? El llistat, no te l'haurien publicat en cap diari, i ara en canvi es pot consultar des de qualsevol racó del món. El que interessa és que un net, o un besnet, ara o bé d'aquí deu anys, posi al cercador el nom del seu avi i el pugui trobar. Vam publicar, per exemple, unes fotos antigues de Manresa i vam rebre un escrit des de Banyuls de la Marenda. Era Teresa Rebull, que ens deia que li havíem fet recordar la seva mare, quan anava a Manresa a fer mítings anarquistes i ella l'acompanyava. Baixaven del tren abans d'arribar a la ciutat perquè la Guàrdia Civil no la detingués. I això és només un exemple. També tenim un web sobre el franquisme, que és en català i en castellà, i la meitat de les visites són d'Amèrica Llatina.

L'efecte no previst per la repressió era efectivament aquest, que la gent es va disseminar per tot el món i ara aquesta consciència de quina mena de patiment parlem, existeix en molts altres països.

És molt important donar a conèixer tot això a la gent jove, introduir-ho als currículums escolars. No pot ser que els estudiants surtin de l'educació obligatòria sense haver tractat en profunditat la Guerra Civil i la dictadura franquista. Qui més qui menys té algun parent que va patir repressió, o l'havien matat, fins i tot. No estem parlant ni del segle XIV ni del segle XVIII, sinó d'uns fets que van passar encara no fa cent anys. Conèixer-ho ens ajuda a entendre el present, a no repetir els errors del passat i sobretot, a tenir consciència crítica també avui. Si sabem què va significar l'ascens del feixisme, podem estar molt preocupats a causa de l'ascens d'extrema dreta en els nostres dies.

Tens la sensació que aconseguis transmetre aquesta actitud crítica i la necessitat de coneixement?

Per això és important portar els estudiants a un refugi antiaeri i dir-los que qui va bombardejar els nostres pares, o avis o besavis van ser els franquistes. Es tracta de pensar sempre com podem fer arribar les informacions a més i més persones. Per exemple, nosaltres estem al Twitter i al Facebook, però no érem a Instagram i en una d'aquestes visites guiades al refugi, se'ns van oferir de voluntaris tres estudiants del segon de batxillerat, que ho porten des d'aleshores. Tenim un fons extraordinari, amb milers de documents, més de cinc-mil fotos, centenars i centenars de fragments d'entrevistes, que s'han de donar a conèixer. Perquè Internet també té el perill que la informació hi quedi soterrada, que no circuli. Si no està ben tractada i indexada, si els continguts no estan llegits i comentats, tot l'esforç no serveix per gaire. Per això, al portal tenim molta cura de classificar-ho tot de manera clara. La pàgina d'inici indica el que s'hi pot trobar. Per exemple, el web de la República, un dels més consultats, ofereix uns apartats molt definits: política, cultura, educació o serveis. També hem de ser conscients que l'extrema dreta utilitza a fons les xarxes socials i que sap com comunicar els seus missatges a través de TikTok, per exemple, o qualsevol altra plataforma que permet divulgar els lemes de manera molt efectiva. Hem de mirar cap a una altra banda, davant d'això? O bé hem d'intentar fer els continguts en aquell mateix format que potser pugui despertar la curiositat d'algú, fer-lo reflexionar? Aquesta és una de les coses que personalment em preocupen més. Com que vam començar tan aviat, ara ens trobem que els webs més antics han quedat desfasats tecnològicament. Els estem canviant a poc a poc, però això suposa moltes hores i dedicació. Però hem de poder oferir tot el nostre fons d'una manera perfectament accessible i des de qualsevol dispositiu mòbil. Aquesta és una de les urgències que tenim. També és cert que necessitariem més suport.

Hem fet prou, com a societat, per cultivar la memòria col·lectiva?

Penso que Catalunya no ha fet els deures, que no ha estat a l'alçada, ja des dels anys 1980. No

A

hem actuat correctament amb tota la gent que va morir durant la guerra, després de la guerra, que es va haver d'exiliar, que va lluitar contra el feixisme a la Segona Guerra Mundial, contra la dictadura franquista després, que va sofrir la repressió i que va lluitar per les llibertats, per una justícia social. Molts van ser empresonats, a alguns els van prendre els fills. La sostracció de menors va durar fins ben entrada la democràcia. Ha estat tal el terror durant el franquisme, que alguna gent no en comença a parlar fins el segle XXI. Com és possible que hagi costat tant de voler saber quin era el cost humà exacte de la Guerra Civil? Hauria d'haver estat una prioritat dels primers governs de la Generalitat, una prioritat absoluta, també, ajudar a les víctimes. En aquells moments, s'hauria pogut fer molta més feina i donar molt més suport a les famílies perquè ara, quaranta anys després, molts dels seus membres ja no hi són. Crec que hem estat injustos amb una gent que ho va donar tot, fins i tot la vida, amb el propòsit de construir una societat millor. No estem parlant de grans inversions; es tracta de donar un ple suport a les entitats de memòria històrica, als estudiosos locals i per l'altra banda, com a institució, com a govern, crear les estructures adequades per poder ser proactius en la recerca i de posar a la disposició pública, amb molta més facilitat, tota la informació i tota l'ajuda necessària. Tot i que ja han passat tants anys i aquesta recerca cada vegada es fa més difícil. En general, el tema de les fosses, de la memòria històrica, no es va plantejar fins a molt més enllà. El Memorial Democràtic ja és d'aquest segle. Tot i així, s'ha fet molta feina! Però aquesta hauria de ser una institució molt potent que depengués del Parlament de Catalunya i que tingués la capacitat de treballar amb di-verses conselleries. Caldria explorar al màxim quins serveis a la societat podria oferir una institució com aquesta, no només per estudiar la història sinó per estar al servei de tota la gent que va patir la repressió o la pèrdua de familiars durant la Guerra. Cal elaborar una decidida política de justícia transicional. Aquesta és la proposta de Nacions Unides per als països on s'han comès crims contra la humanitat. Això significa impulsar estudis de victimaris i comissions de la veritat. Cal estudiar tant els béns requisats com l'afavoriment dels empresaris «afectes al règim» i conèixer quines són les famílies que es van beneficiar amb el treball esclau. Hi ha molta feina a fer encara en relació a la veritat, la justícia, la reparació i la memorització, si volem garantir que la història no es repeteix.

Trobareu aquesta entrevista al número 508 de *L'Avenç*, que podeu adquirir en aquest enllaç, i recordeu que podeu subscriure-us a la revista aquí.